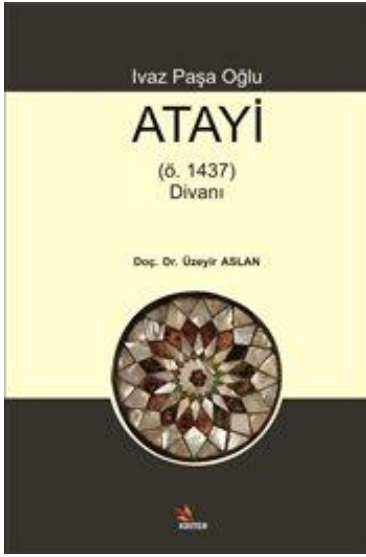

TANITMA: Üzeyir ASLAN, *İvaz Paşa Oğlu Atayı (ö.1437) Divanı*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016, 324 s.

Fatih BAŞPINAR¹

Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyelerinden olan Doç. Dr. Üzeyir ASLAN'ın son kitabı, 15. asır Klasik Türk Edebiyatı şairlerinden Atâyî'nin divanı üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışma. Kitabın jenerik sayfasından sonra İvaz Paşa'nın ve oğlu Atâyî Ahî Çelebi'nin Bursa'da bulunan türbesine ait iki fotoğraf yer almaktadır. Bunu ön söz ve kısaltmalardan sonra çalışmada yararlanılan kaynakların verildiği kısım takip ediyor. Bunlardan sonra ise çalışmanın iki ana bölüme ayrıldığı görülüyor.

Toplam 43 sayfadan oluşan I. Bölüm, İvaz Paşa oğlu Atâyî'nin hayatı ve edebî şahsiyetine ayrılmış. Atâyî hakkında bilgi veren kaynakların sıralanıp kısa bir eleştiriye tabi tutulmasıyla başlayan bu bölümde önce İvaz Paşa hakkındaki tarihî bilgiler verilmiş, daha sonra Atâyî'ye geçilmiştir. Şair ve eğitimi hakkında geniş bilgiler bulunmamakla birlikte onun Çelebi olarak anılması, İvaz Paşa'nın oğlu olması, Arapça ve Farsça şiirlerinin bulunması gibi noktalardan hareketle iyi bir eğitim gördüğü söylenebilmektedir. Aslan, *Atâ Tarihi*'ne dayandırarak onun Enderun'da yetişen ilk şahsiyetlerden olmasını kuvvetli bir ihtimal olarak görmektedir.

Atâyî'nin, babasının veziriazam Çandarlı İbrahim Paşa ile olan siyasi rekabetleri dolayısıyla Sultan II. Murad'ın saltanatı zamanında vazifesinden azledilip gözlerine mil çektilmesi ve Edirne'den Bursa'ya sürülmesi yüzünden sultana pek yakın olamadığı anlaşılıyor. Babasının 1428'de Bursa'da veba salgınından ölmesinden hemen sonra payitaht Edirne'ye çağrılmış olsa da Edirne'ye gitmemiştir. Aslan'a göre bunun muhtemel sebebi Atâyî'nin, babasının hasmı olan Çandarlı İbrahim Paşa'dan çekinmiş olmasıdır. Atâyî, babasının vefatından 9 yıl sonra Bursa'da 1437'de vefat etmiştir ve babasıyla aynı türbede medfundur.

Tezkire yazarlarının Atâyî'nin şiiri hakkındaki görüşlerini aktaran Aslan, onun zamanının üstat bir şairi olduğunu, Şeyhî ve Ahmed Paşa'nın Atâyî'nin şiirlerini okuduklarını, Necâtî Bey tarafından beğenilen bir şair olduğunu zikrediyor. Sanatlı bir üsluba sahip Atâyî'nin bu üslup özelliğine dair yazar cinas, iştikak, tevriye sanatlarından epeyce örnek verdikten sonra onun şiirinde dikkat çeken hat, musiki ve satranç ıstılahlarının geçtiği beyitleri sıralıyor ve ardından şairin başvurduğu kim harf oyunlarını dile getiriyor.

Atâyî'nin şiirinde dikkat çeken noktalardan biri de divanda yer alan 16 şiirin nazire şiirler olmasıdır. Aslan'ın tespitine göre bu şiirlerden 6'sı Şeyhî'ye, 4'ü Nesîmî'ye, 2'si Ahmed-i Dâî'ye, 1'i Elvan Çelebi'ye ve Farsça olan sonuncusu ise Kemâl-i Hocendî'yedir. Bir diğer dikkat çekici husus da onun 41 gazeli ve 1 kasidesinin tanzir edilmiş olmasıdır. Aslan hem Atâyî'nin nazirelerinin matlalarını vermiş hem de tanzir edilen şiirlerinin matla beyitlerini, nazire söyleyeyen şairlerin isimleriyle beraber zikretmiştir. Aslında Şeyhî'den sonra en iyi şair kabul edilen Atâyî'nin üstat oluşu bahsi geçen nazirelerden de anlaşılıyor.

¹ Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fbpinar@yahoo.com

Bundan sonra Aslan, divanda yer alan nazım şekilleri olan kaside, gazel, kıt'a/ tuyuğ ve matlaları kısaca incelemiştir. Divanda 1'i Farsça olmak üzere 3 kaside; 103'ü Türkçe, 3'ü Farsça ve 1'i Arapça olmak üzere 107 gazel yer almaktadır. Mukattaât bölümünde yer alan toplam 14 tane olan şiirin ise 5'i kıt'a, kullanılan vezin itibariyle de 9'u tuyuğ olarak belirtilmiştir. Eserde 2 tane de matla bulunmaktadır. Aslan söz konusu şiirleri konu, vezin, kafiye ve beyit sayıları vb. bakımlardan incelemiştir.

I. Bölümde ortaya konan ve hem Atâyî hem de divanı hakkındaki elde ettiği bilgileri Sonuç başlığı altında özetleyen Aslan, Atâyî'nin tuyuğ söyleyen ilk şairlerden olduğunu belirtiyor. Metin Tesisinde Takip Edilen Yol başlığı altında divan metninin hazırlanması sırasında dikkat ettiği birtakım hususları aktarıyor. Bu hususlardan dikkat çekici olanı akkuzatif eki olan /i/ ile ilgilidir. Bu ekim kimi yerlerde hemze ile gösterildiği erbabının malumudur. Ancak divanda yer alan 91 ve 92 numaralı şiirlerin her ikisinin de matla beyitlerinin kafiyeleri *cânâne*'i ve *pervâne*'i şeklindedir. Bu gazeller elifba sırasına göre he harfi sırasında gösterilmiştir. Yazma nüshadaki bu tercihe uyan Aslan, söz konusu hemzeleri üst karakter olarak göstermiş ve *cânâne*'i, *pervâne*'i şeklinde imla etmiştir.

Divan Nüshaları başlığı altında Atâyî'nin şiirlerinin bulunduğu 5 yazma nüshayı tespit eden Aslan, bunları ayrıntılı bir şekilde tavsif ediyor. Bu nüshalar Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Nu.811/251, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazma Eserler Kitaplığı Şr 52-02, Michigan Üniversitesi Yazmaları Nu.850/1, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nu.5612 ve Mısır Dârü'l-Kütübî'l-Kavmiyye Nu.1841/2 şeklindedir. Yazar bu nüshalarda yer alan şiirlerden başka mecmualardan tespit ettiği 9 adet şiiri de divana dâhil etmiştir. Böylece Atâyî'nin şiirleri toplam olarak 116 sayısına ulaşmıştır.

Çalışmada II. Bölüm, divan metnine ayrılmıştır. Aslan bu bölümde şiirleri kasideler, gazeller, mukattaât ve matlalar sırasında tertip etmiş, fakat divanların metinleri üzerine yapılan çalışmalarda alışlagelen ve nazım şekli değişikçe şiirlerin yeniden numaralanmaya başlanması yöntemi yerine bütün şiirlere aynı sıradan devam ederek numara vermiştir. Şiirlerin yazma nüshalarda bulunduğu yerleri, nüsha farklarını dipnotta veren Aslan, vezinleri ve ait oldukları bahirleri burada belirtmeyi tercih etmiştir. Metin kısmının güzel yanı beyitlerin dil içi çevirilerini de ihtiva ediyor olması. Bu çeviriler de yine dipnotta köşeli parantez içlerinde verilmiştir. Bu çevirilerin:

ciger-sûz olduğu âhum budur kim

gelür derd-ile bu yanmış cigerden (Aslan, 2016: 137)

beytindeki *bu yanmış* ibaresinin *boyanmış* şeklinde okunabilmesinde olduğu gibi ikili okuyuşları da aksettirerek yapılması çevirilerin ne kadar dikkatle yapıldığını da göstermektedir. Mesela yukarıdaki beyti Aslan, "Ahımın ciğer yakıcı olması şundandır: Dert ile bu yanmış/ derde boyanmış ciğerden gelmektedir." diyerek çevirmiştir. Her iki okuma ihtimalini metinde vermek mümkün olmadığından bunun çeviri ile verilmesi faydalı olmuştur.

121 sayfalık Metin kısmından sonra Açıklamalar başlığı altında şiir ve beyit numaraları referans alınarak buralarda geçen kimi kavramlar ve isimler izah edilmiş, o şiir tanzir edilmişse nazire yazan şairler ve yazdıkları nazirelerin matlaları verilmiştir. Bu bölüm de 57 sayfalık bir yekün teşkil etmektedir.

Açıklamalardan sonra Özel Ad, Atasözü, Deyim, İstilah ve Tabirlere dair şiir ve beyit numaralarına göre indeks olarak verilmiş, bundan sonra da kitabın geneline dair olmak üzere çoğu özel isim, eser ismi ve yer adlarından oluşan bir Dizin verilmiştir. Kitabın sonunda ise

Atâyî şiirlerinin İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde yer alan nüshasının tıpkı basımı verilmiştir.

Genel hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız esere dair söylediklerimiz elbette eksiktir. Ancak şurasını mutlaka söylemeliyiz ki eski Türk edebiyatı sahasında önemli bir yer tutan divan neşri çalışmalarının bir örneği olan *Ivaz Paşa Oğlu Atayi (ö.1437) Divanı*, metin neşri çalışmalarında yapılması gerekenlerin neler olduğuna da örneklik teşkil eden bir çalışma hüviyetiyle takdiri ayrıca hak etmektedir. Bu çalışması vesilesiyle Üzeyir Aslan'ı tebrik ediyoruz.